

ЕКЗЕРСИСА НА ОСНОВАТА НА БЪЛГАРСКИЯ НАРОДЕН ТАНЦ: ПРЕДПОСТАВКИ ЗА ПОЯВАТА И МЕТОДИКА НА ИЗГРАЖДАНЕ

Маргарита Братоева Братоева

Югозападен университет „Неофит Рилски“, гр. Благоевград

Резюме: Обект на претворяване и сценична интерпретация на фолклорната танцова култура, са предимно мегданските хора - модел, който вече предполага усложняване и вариационно развитие във всяко едно отношение на сценичните танцови форми - жанр, който наричаме изкуство на фолклорна основа. В своята същност изкуството на фолклорна основа е уникална творческа дейност, създаваща продукт сътворен от човек – хореограф, който има статус на творец. Екзерсиса като структура/маниер зависи единствено от въображението на хореографа заедно със задължителния минимум от познания, свързани с него. Всеки хореограф развива своя методика в създаването на екзерсис.

Ключови думи: екзерсис, фолклор, танцова култура, методология

The Exercise on the basis of the Bulgarian national dance: prerequisites for its appearance and methods of creation

Margarita Bratoeva Bratoeva

Southwest university „Neofit Rilski“, Blagoevgrad

Abstract: The subject of transformation and stage interpretation of the folklore dance culture are predominantly the ring dances on the local square, which are transformed into a model that implies complication and variational development in every aspect of stage dance forms – a genre we call folklore art. In its essence the

folklore art is a unique creative activity, creating a product made by a man – choreographer with a status of an artist. **The exercise as a structure / manner depends entirely on the choreographer’s imagination and his mandatory minimum of knowledge on this matter.**

Every choreographer develops his own methodology in the creation of the exercise.

Keywords: exercise, folklore, dance culture, methodology

Екзерсисът е системен процес на обогатяване на знанията и уменията на танцьорите с цел да се усъвършенства тяхното танцувално ниво.

Модела на *екзерсиса на основата на българския народен танц* се налага, поради специфичните танцови движения, различната техника на танцуване, стила и характера на основата на уникалността на фолклорната музикално-танцова култура на България.

Стилът, като система от знаци, чрез които една общност може да бъде разпозната, не се ограничава само до спецификите на дадената фолклорна област. Разнообразието на танцовата лексика е следствие от богатата орнаментика на танцовите елементи, съчетана с музиката в даден регион, населено място или общност.

Тренировъчния процес – развит на основата на българският танцов фолклор, се отличава с широка гама от *танцово разнообразие в техническо отношение и ритмично и тактово разнообразие в музикално отношение.*

Пред творците в областта на българското танцово изкуство стои задачата за непрекъснато създаване на нови форми, които да отговорят на едно ново съдържание, изградено върху основата на богатото ни фолклорно наследство. Новите сценични танцови форми са произведения, организирани в система от

различни изразни танцови средства, логически свързани по между си, на основата на даден метро-ритъм, в музикално-танцово произведение, изразяващо определено съдържание.

Фолклорният танц преживява трансформация на своите функции, превръщайки се от непосредствен участник в бита на човека в миналото, в преживяване като изкуство, днес. Този въпрос засяга Анна Илиева в труда си „Теория и анализ на фолклорния танц“. (Илиева, А., 2007)

Фолклорните хорá, които най-често са обект на обработване, се изпълняват по празници на мегдана в село, по сборове и други народни увеселения – така наречени *мегдански хорá*. Развиващи се извън рамките на строгата обредност, те имат предимно художествено-развлекателна функция. Съотнесен към темата „Всеки обществен и домашен празник на село завършва с хоро.“ (Кацарова-Кукудова, Р., 1955.13)

На мегдана, хорото се вие в продължение на часове. Всеки може да се хване когато поиска и да се пусне когато иска. Всеки е подтикван от личния си усет и темперамент. На мегдана всеки може да облече и костюм по свой вкус и желание, а музикантите могат да повтарят до безкрайност една и съща мелодия.

Сцената обаче има свои специфични изисквания и затова механичното пренасяне на фолклорното хоро от мегдана на сцената е невъзможно. Новите задачи и условия, налагат то да бъде обработено. А именно:

- точно определен е броя и пола на танцьорите, които участват;
- танцовия материал, който се използва като образец е уточнен с определен брой повторения и вариации;
- музикалния материал, който се използва е предварително установен и съответстващ на танцовия – като времетраене и метро-ритмична схема;
- -установява се и рисунъкът на сценичното произведение – композиционните решения;

– не на последно място – висока танцувалната техника на изпълнителите.

Сценичната интерпретация на даден фолклорен материал, води до определена промяна във цялостния му вид и в структурно отношение. Оформят се две основни тенденции.

– Едната се изразява в художествено-пространствената композиция – основната хореографска идея тук е развитието на танца като цяло. Естетическото усещане и изживяване се получава от „рисуването“, „ваянието“ на разнообразни фигури в пространството, при което вземат участие хватът, подреждането, носията, реквизитът и накитите.

– Другата тенденция в развитието на народната хореография се характеризира като „изкуство на детайла“, като развитие и усложняване предимно на хореографските изразни средства, като стремеж за техническо майсторство и индивидуална изява.

По този начин постепенно се променя характера на движенията (от стъпки в прескоци, от пружинка или чукче в подскок), появява се нужда от по-динамични движения - изпълнение на повече елементи за определено време. Тези по-сложни в техническо отношение движения с различна степен на орнаментиране и стилкови нюанси, както и по-големи вариационни форми налагат специална подготовка на изпълнение и изискват едно по-високо ниво на танцувалност от страна на изпълнителите.

За тази цел е необходим ЕКЗЕРСИСЪТ – последователно формираща се структурна система от пози, елементи и движения, подбрани и логически свързани от леки/прости, към по-сложни, с цел овладяване, загаряване и подготвяне на тялото за по-силowo и продължително физическо натоварване, където *всяко упражнение представлява смислово завършена и структурно оформена малка танцова миниатюра.*

Основен фактор при подбора на упражненията от екзерсиса, който хореографът иска да постави, е те да съответстват на възрастта и танцовите умения на танцьорите, тоест **възрастовите възприемателни възможности на танцуващите предопределят методиката на преподаване.**

На тази база, хореографа разпределя времето между станка, среда и танцувална част. Необходимо е танцувалната част да има превес над останалите. Не бива да се пренебрегва фактът, че качества, като техничност, бързина, въртеливост, актьорско майсторство, са присъщи за танцьори с по-дълъг танцов живот, изградени до виртуозност, най-вече в професионалните направления.

Часът по екзерсис в профилирани училища по български танци и при професионалисти, представлява обособена по време и цел относително завършена част, която е между 30 и 45 минути. Той е основна форма на преподаване, колективна дейност, която е ръководена от преподавател, репетитор, хореограф и т.н., а танцуващите-съзнателно и активно усвояват знанията и развиват всестранно своите способности.

В пълния си обем, часът по екзерсис има няколко задължителни части:

- упражнения на станка;
- упражнения на среда;
- диагонали;
- танцувална част включваща комбинации, фрагменти и цели танци.

Структурната рамка на екзерсиса означава подредбата в определена последователност на танцовите упражнения, предвидени за часа с оглед решаването на конкретни задачи. Всяко упражнение от екзерсиса има точно място и определен смисъл. Упражненията *на станка*, са предназначени постепенно да подготвят отделните части на тялото за интензивно физическо натоварване което следва. Затова техническата подготовка, трябва да започне от долу на горе, да е насочена към мускулите и сухожилията, които разгръват долната част на тялото, а

именно глезените, стъпалата и пръстите на краката. Станката започва с чисто технически упражнения, които се танцуват в двете посоки с десен и ляв крак, като съответно едната ръка е заловена за станката, поставения материал трябва да бъде абсолютно еднакъв с двата крака и в двете посоки. Когато сме заловени с лява ръка за станката, левия крак се явява опорен а десния – работещ и обратно

Усложняване и удължаване времетраенето на екзерсиса, трябва да става постепенно, като се поставят упражнения, които са по силите на състава на дадения етап от неговото развитие..

Усвояването на качества, като въртеливост – изискват прецизна работа от страна на хореографа и доста време за усвояване при танцуващите. Затова в упражненията *на станка* е удачно да започне изработването на усета за центъра на тежестта, което е от изключително важно значение за въртеливостта. От една страна танцьорите имат упорна точка и това е станката, което е важен психологически момент. От друга страна, въртенията започват по половинки от дясно, до ляво и обратно. След неколкократни повторения може да се премине към цяло завъртане, след това едно и половина и две. Разбира се ефектът от това упражнение няма да се прояви веднага. Необходимо е постоянство, търпение и ...много повторения. След известно време, танцьорите, много по-леко ще усещат тялото си, ще са усвоили центъра на тежестта и точката на въртене. Тогава отработването на въртеливост се доразвива в упражнения *на среда*, след което се поставят и *диагоналите*.

Екзерсиса *на среда* можем условно да разделим на две – технически и танцувални упражнения. При първите лисват особено големи разигравания, смяна на темпо и пр. Въпреки леките вариации по отношение на танцовия език, двете части изиграни с десен и ляв крак задължително запазват огледалния си строеж. Те са най-често със структурна рамка изградена от 4+4 или 8+8 такта.

Танцувалните упражнения на среда са с различна структурна организация на хореографския материал, като танцова лексика. Тук се обръща внимание на начина на изпълнение на всички елементи и движения орнаментирани с акценти и контрастни динамични нюанси. Те са със структурна рамка изградена от 8-16-32 тактова танцова фраза и едновременно с това със силно изразен импровизационен характер, особено в по-бързо темпо. Танцовите мотиви са съсредоточени главно в краката, но не липсват упражнения за ръце и въртеливост, с цел усвояване и усъвършенстване на координация. Обикновено, основната музикална и танцова тема се състои от две 4ри тактови фрази, разположени в огледална симетрия една към друга. Структурата на изграждане може да бъде 4+4 такта, 8+8такта или 16+16таката, като се редуват десен – ляв крак като непрекъснато се прибавят нови орнаменти. Въпреки вариациите по отношение на лексическия танцов материал, задължително се запазва огледалния строеж.

Типично за стила на изпълнение в българските танци е пружинирането, което в различно темпо има различен характер. В някои случаи пружинката се явява като орнамент на стъпките както е при *граовката*, в други се среща като самостоятелен елемент с по-голяма амплитуда на приклякане и изправяне. Голямо значение имат вариационността и орнаментирането, следствие на измененото повторение, което се явява вариационност с различна степен на промяна. Затова разглеждам *варирането като разиграване и разнообразяване на танцовата лексика, а орнаментирането като стилкови белези, характеризиращи начина на танцуване, типичен за дадения регион.*

Това са примери за състави и ансамбли с много добра танцова подготовка, където танцьорите се занимават с български танци най-малко от 5–6 години.

По различен начин се организира и съответно протича един час по танци с начинаещи особено ако това са деца в ранна детска възраст. В този случай, подготвянето на организма не включва техническите упражнения от екзерсиса, в

горе споменатия вид. За разлика от екзерсиса в профилираните училища и професионалистите, при любителското танцуване и при по-малки деца, тренировъчните упражнения все още нямат самостоятелна форма. Те се реализират като част от цялостното занимание. Разбира се целта си остава същата – тялото на танцуващите да се подготви за по-интензивно натоварване след това, наред с това *затвърждаване* и „*изчистване*“ на дадено движение, комбинация или координация, които в последствие ще се отработват в цялостен вид. В *екзерсиса при децата* се извършва широка, многостранна и разнообразна музикално-танцово възпитателна работа. Важно условие, за да бъдат подрастващите здрави и правилно да се развиват, е двигателният режим, който трябва да бъде много точно съобразен с физическата им възможност.

Обобщение на изложеното до тук можем да формулираме по следния начин:

Трансформирането на фолклорната танцова култура в сценичен вид и необходимостта от специализирано подготвени изпълнители, налага създаването на комплекс от упражнения за изработване техника на танцуване, необходима за оформяне на тялото според изискванията на конкретния танцов език, за придобиване на определен стил и характер на танцуване. С натрупването на танцови и особено на професионални умения и техническа зрялост идва ролята и мястото на екзерсиса, за поддържане и развиване на танцовална култура.

Моделът на българския екзерсис се налага, поради специфичните танцови движения, различната техника на танцуване, стила и характера, на основата на уникалността на фолклорната ни музикално-танцова култура.

Особеностите в методиката на изграждане на екзерсиса, са в самото провеждане на екзерсиса като структура и форма.

Отделните възрастови групи предполагат, комбинираният ефект от методи и техники на обучение в зависимост от поставените задачите. Всяко занимание съдържа няколко различни части, но не е задължително винаги да се включват всичките.

Извод

Всеки ръководител, хореограф, педагог, репетитор е желателно да изгради много точна самооценка за нивото на танцьорите си и на тази база, да определи съответния екзерсис, които иска да постави. Той сам планира, организира и ръководи този процес, който не е механичен сбор от разнообразни и самостоятелни техники, а серия от методи, между които съществуват сложни причинно-следствени връзки, с цел постигане на дадени резултати за определено време.

Литература

Илиева 2007: Анна Илиева. Теория и анализ на фолклорния танц / Принципи на формообразуването на българския танцов фолклор. София. АИ „Проф.Марин Дринов“. Категории: Етнография и фолклор. 2007

Кацарова 1955: Проф. д-р Райна Кацарова-Кукудова. Български танцов фолклор. научно популярна студия. София: изд. Наука и изкуство. 1955:13